

అమరవాణి

పంచమి క్రూర్

(ఉర్మియంటల్ సూక్తలు)

215
2-కా

రచయితా

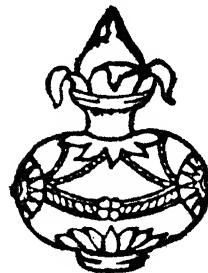
శ్రీ విరషు లక్ష్మీ నరసింహః

సంపాదకః

శ్రీ పులవర్తి సూకల రాయః

వ్యుతకారః

షాస్త్రింగున్ అస్ట్రింగున్

అంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ ప్రకాశనము

ప్రాదరాబాదు

జనసీ జన్మ భూమిశ్చ స్వరాదపి గరీయసీ

అంటరావితనం ఒక పాపం

అంటరావితనం రాజ్యాంగానికి విరుద్ధం

అంటరానితనం ఒక నేరం

అంటరావితనం జాతికే క్రేహం

Government of Andhra Pradesh, — Hyderabad!
New Edition
First Published, 1985

ACC No. 19133

All rights whatsoever in this book are strictly reserved and no portion of it may be reproduced by any process for any purpose without the written permission of the copyright owners.

Price : Rs. 3-40 Paisa

Printed in India
at the Andhra Pradesh Govt. Text-book Press,
Mint Compound, Hyderabad,
Andhra Pradesh.

ప్రాకృతనమ్

గ్రంథోయం ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖయా ప్రాచ్యపాఠ శాలాను, అనురూపతయానిరూ పితాంప్రణాళీ మనుషుత్యేవరచితః । పంచమ క్షణ్య ఛాత్రాణం సంస్కృత బోధనే ప్రధానతయా చత్వారీమాని లక్ష్మీ నిర్ధిష్టాని. తానిక్రమః సంస్కృత శబ్దపరిచయః, అన్వయజ్ఞానం, భావవ్యక్తి కరణం, నిబిడార్థాపామవగాహనంచేతి.

ప్రథమతః విద్యార్థినః ప్రతిపాఠబోధనారంభే పాత్యాంతర్గత మనోహర విషయాప్యాసేన ఉన్నతికర్తవ్యః । ఇదంచసర్వస్య ఉపాధ్యాయస్య ప్రథమం కర్తవ్యమ్. తతః నూచితానాం నూతనాపాం పదానాం విషయాణాంతథోదనం ఆంధ్రభాషాయామేవకర్తవ్యమ్. పార్యవిషయ బోధనేపాఠశాలాయాం ఉపలభ్యాని, ఉపకరణాని (చిత్రపటాదీని) ఛాత్రాణం పూర్వానుభవః, పరిసరాతముచ్చ యథోచితముపయోక్తవ్యాని.

బోధ్యాంశేషు గద్యభాగః ద్వివారం త్రివారంవా ఉపాధ్యాయేన కణ్యాయాం పతనీయః । పద్యభాగశ్చ వృత్తానుగుణం మధురం పతనీయః । తదనంతరం ఛాత్రైరపి సామూహికం, ఏకైకశశ్చ పతితు మవకశోదేయః.. తతః పార్యగతానాం నూతనానాం పదానాం, ప్రయోగాణాంచ పరిచయః కర్తవ్యః.

యే చ విషయాః శంతస్థికర్తవ్యః అమరకోశ సుభాషితాదయః శబ్దధాత్మాది వ్యాకరణ విషయాః తేషాం కంతస్థికరణం నిర్దిష్టుకాలే కర్తవ్యమేవ. నిర్దిష్టు నిషయ బోధనంతరం, కణ్యాభ్యంతరే వ్యాఖ్యక్తః రచనారూపైశ్చప్రత్యేషః ఛాత్రాః పరీషీతవ్యః.. పార్యభాగాంతేషు దత్తానాం ప్రచ్ఛాన మనురూపాణి

ప్రశ్నంతరాణ్యపే, కల్పయత్వాగ్నహక్కత్వాని, దేయాని. తానిచవ్రతిదినం సాధువుపకుటనేన కోధయతవ్యాని.

పార్యబోధన సమయివ అమరకోశానుసారేణ, పర్యాయ పదాని తథావ్యతిరేకపదాని, చ బోధ్యాని. అత్రఉపాధ్యాయేన, కేవలం సహాయకే భవితవ్యవు.

సంస్కృత బోధనే ఉపాధ్యాయైః తథాయత్తుః కార్యః యథా ఛాత్రాణా భారతీయసంస్కృతాం, విజ్ఞానేరావూయణ మహాభారతాది । గంథేము, జాతీయ నాయకేము గౌరవంభక్తిశ్చ ప్రతిదినం వర్ణితే ।

అయం చగంథః ఛాత్రాణం సంస్కృత భాషాభిజ్ఞానాయ విశిష్టము కరణం భవిష్యతీత్వాశాస్కృతే ఇతిశమ్ సర్వేషించు.

విషయ సూచి

1.	విష్ణు స్తోత్రమ్	1
2.	సుభాషితాని	3
3.	భద్రగజ మహిమా	7
4.	సీతాన్యేషణమ్	12
5.	పోతనార్యః	16
6.	వలోపాశ్యానమ్	20
7.	‘అంధకేసరీ’ ప్రకాశః	26
8.	ధేమః	32
9.	భారవిః (గేయమ్)	36
10.	కాశిక్షీత్రమ్	42
	అమరకోశః	47
	శబ్దాః	51
	ధాతవః	56

భారతదేశియగీతమ్

జన గణ మన అధినాయక జయహో
 భారత భాగ్య విధాతా !
 వంజాబ, సీంధు, గుజరాత మరాతా
 ద్రావిడ, ఉత్కుల వంగా !
 వింధ్య హిమాచల యమునా గంగా
 ఉచ్చల జలధి తరంగా !
 తవశుభ నామే జాగే !
 తవశుభ ఆశిషమాగే !
 ఆహో తవ జయగాథా !
 జన గణ మంగళ దాయక జయహో
 భారత భాగ్య విధాతా
 జయహో ! జయహో ! జయహో !
 జయ జయ జయ జయహో !

ప్రతిజ్ఞా

భారతభూమిః మే మాతా. భారతీయాః సర్వేమే సౌదరాః భగిన్యశ్చ.

భారతేదేశీ మమ మనః స్నేహ్యతి. వివిధే సమృద్ధే చ భారతియే
 సంపదాయే అహం గర్వముద్యహమి. తస్య యోగ్యే భవితుం సర్వదా యతేయం

మమ పితృాన్, గురూాన్, వృద్ధాంశ్చాపి సర్వాన్నసాదరం పూజ యేయవ్.

సర్వస్నైష్మాపి జనే సబహుమాసం వ్యవహారేయవ్.

మదియాయ దేశాయ, దేశియేభ్యశ్చ మదియేభ్యః మమ భక్తిం
 ప్రతిజ్ఞానే.

తేషాం యోగక్కే మాహేవ మే ఆనందహేతుః, నాన్యః.

1. విష్ణు నీటైత్వం

శ్లోకాలిపి:-

1. ఓం నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్చిదాత్మకమ్ ।
పురుషాయాదిబీంజాయ పరేశాయాభిధిమహి ॥
2. నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే
నమో గిరాం విదూరాయ మనసః చేతసామపి ॥
3. క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం సర్వాధ్యంజ్ఞాయ సాక్షిణే
పురుషాయాత్మమూలాయ మూలప్రకృతయే నమః ॥

4. నమః కృష్ణాయ రామాయ వసుదేవసుతాయ చ
ప్రద్యుమ్నాయనిరుద్ధాయ సాత్మవితాం పతయే నమః ॥
5. నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే
భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే ॥

(మహాభాగవతాత్మ)

అభ్యాసము

పై శ్లో కములను కంఠస్తము చేయవలెను.

2. సుభాషితాని

1. శ్లో ॥ పరోపకారాయ ఫలన్ని వృష్టిః
పరోపకారాయ వహన్ని నద్యః ।
పరోపకారాయ దుహన్ని గావః
పరోపకారార్థ మిదం శరీరమ్ ॥
2. శ్లో ॥ న చోరహార్యం న చ రాజహార్యం
న భ్రాతృభాజ్యం న చ భారకారి ।
వ్యయాకృతే వర్తత ఏవ నిత్యం
విద్యాధనం సర్వధన ప్రధానమ్ ॥
3. శ్లో ॥ గుణవజ్జన సంసర్గాత్ యాతి సీచోపి గౌరవమ్ ।
పుష్పమాలానుషంగేణ మూత్రం శిరసి ధార్యతే ॥
4. శ్లో ॥ యః పృష్టో కురుతే కార్యం ప్రష్టవ్యాన్
స్వహితాన్ గురూన్ ।
న తస్య జాయతే ఏష్ముః కస్త్రోంశ్చిదపి కర్మణి ॥
5. శ్లో ॥ ఉద్యమేన హి సిద్ధ్యన్ని కార్యాణి న మనోరథైః ।
న హి సుప్తస్య సింహాస్య ప్రవిశన్ని ముఖే మృగాః ॥

6. శ్లో ॥ అయం నిజః పరోవేతి గణనా లఘు చేతసాం ।
ఉదారచరితానాం తు వసుధై వ కుటుంబకమ్ ॥

7. శ్లో ॥ ఏకః స్వాదు న భంజీత నైవ సుప్తేషు జాగృయాత్ ।
ఏకో న గచ్ఛేత్ అధ్వనం నైకచ్ఛాన్ విచిన్తయేత్ ॥

8. శ్లో ॥ నాస్తి మాతృసమః స్నేహః నాస్తి మాతృసమం సుఖమ్ ।
నాస్తి మాతృసమో దేవః ఇహలోకే పరత్ర చ ॥

9. శ్లో ॥ అదానదోషేణ భవేత్ దరిద్రః
దారిద్ర్యదోషేణ కరోతి పాపమ్ ।
పాపాదవశ్యం నరకం ప్రయాతి
పునః దరిద్రః పునరేవ పాపీ ॥

10. శ్లో ॥ సర్వే చ సుఖినః సన్మ సర్వేసన్మనిరామయాః ।
సర్వే భద్రాణి పశ్యస్త మా కళ్పిత్ దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥

భావములు :—

1. మనకు మేలు చేయుటకే చెట్లు పండ్లు కాయుచున్నవి. నదులు
ప్రవహించుచున్నవి, ఆవులు పాలిచ్చుచున్నవి. కావున మన
జీవితము కూడ ఇతరులకు సహాయపడుటకే ఎక్కువగా
ఉపయోగించవలెను.

2. విద్య అను సంపద డబ్బు, ధాన్యము, బంగారు మొదలగు సంపదల కంటె గొప్పది. ఎందుకనగా విద్య అను సంపదను దొంగలు దొంగిలించలేరు, రాజులు (ప్రభుత్వము) తీసుకొనలేరు, సోదరులు పంచుకొనుటకు వీలుపడడు. అంతేగాక ధనము ఖర్చు చేసినచో తరిగిపోవును. కాని విద్య అను ధనము ఒకరికి బోధించినచో మరింతగా అభివృద్ధిపోందును.
3. మంచిగుణము గలవారితో స్నేహము చేసిన సామాన్యాదు కూడ మంచివారితో సమానమైన గౌరవమును పొందును. పూలమాలలో ఉన్న దారము పూలతో కూడ తలపై ధరింపబడుచున్నది.
4. ఎవ్వడైతే తనమేలు కోరువారిని, పెద్దలను అడిగి ఏదైనను వని చేయుటకు ప్రారంభించునో అతనికి ఆ వని ఎట్టి విష్ణుము లేక ఫలించును.
5. వనులు క్షమాప్తి ప్రయత్నించుట వలన ఫలించును. కేవలము కోరికలు తలంచినంత మాత్రమున ఫలించవు. నిద్రాబోవుచున్న సింహము నోటిలోనికి మృగములు తమంతట తామే వచ్చి ప్రవేశించవుగదా.
6. పీరు నా వారు, వారు కాదు అనుభావము అల్పబుద్ధిగల వారికే ఉండును. మహాత్ములు ప్రపంచములోని వారండరినీ తమ కుటుంబములోని వారుగనే చూచెదరు.

7. రుచిగల పదార్థములను ఒక్కడే తినగూడదు. అందరూ నిద్రబోవు సమయమున ఒక్కడే మేలుకొని యుండరాదు. ఒంటరిగా బాటపై నడువగూడదు. చేయదలచిన పనులను గూర్చి ఒక్కడే ఆలోచించి నిర్ణయము తీసుకొనగూడదు.
8. తల్లితో సమానముగ ప్రేమ చూపువాటిలేదు, సుఖము కలిగించు వారులేదు. ఈ లోకమునగాని, పరలోకమునగాని తల్లితో సమానమైన దైవమే లేదు.
9. దానము చేయకుండుట వలన దరిద్రుడై జన్మించును. దరిద్రుడుగా జన్మించినవాడు ధనములేక దానికొరకు పాపవు పనులు చేయును. ఆ పాపమువలన మరలా దరిద్రుడుగానే జన్మించును. తరువాత పాపి, మరలా దరిద్రుడు అగుచునే ఉండును. కావున మనకున్నంతలో దానము చేయుట మంచిది.
10. ఈ ప్రపంచములో అన్ని ప్రాణులు సుఖముగా ఉండవలేను. అందరూ ఏరోగములేవారుగా ఆరోగ్యవంత్తు ఉండవలేను, అందరూ శుభములే చూడవలేను, ఎవరునూ ఎట్టిదుఃఖమునూ పొందరాదు—అని మనము నిత్యము భావించవలేను.

అశ్చర్యము

పై కోకములను, భావములను కంకణము చేయవలేను.

1. 'వృక్షః' అను పదమునకు నాలుగు పర్యాయపదములను ప్రాయుము.
2. 'దేవః' అను శబ్దమును 'రామ' శబ్దము వలె అన్ని విభక్తిపచనములలోను ప్రాయుము.

3. భద్రగజ మహిమా

అర్థాః

పురా = పూర్వము	కర్మః = చెవి
బోధిసత్త్వః = బుద్ధుడు	ర్ఘుటితి = త్వరగా
పవది = వెంటనే	గగనం = ఆకాశము
అనేకథా = చాల విధములుగ	త్వాద్యశః = సీవంటివాడు
	సవిథే = వద్దు

పురా బోధిసత్త్వః మగధరాజ్యే రూపసంపన్నం గజరూపం జన్మిప్రాప్తవాన్. తం మనోహరం గజం దృష్టావ్ మగధరాజః స్వమంగళ హస్తినం కృతవాన్.

ఏకస్నైన్ ఉత్సవసమయే నగరం సర్వం సమలంకృతమ్. తత్ నగరంద్రష్టం రాజు సర్వాలంకారళోభితం మంగళగజం ఆరుహ్య నగరప్రదక్షిణం కృతవాన్. సర్వే జనాః మార్గమధ్యే స్తిత్వా మంగళగజస్య రూప సౌభాగ్యం దృష్టావ్ — ‘అహా’ అస్య గమన విలాసః ! లక్షణ విభవః చ మహాత్తరః. అసౌ గజః చక్రవర్తనః కృతే సర్వధా అర్పతమః’ ఇతి వర్ణయ న్నిస్ము. తథా మూర్ఖః సః రాజు తఃర్ఘ్యశః అభవత్. సః తం భద్రగజం పర్వత శిఖాత్ పాతయత్వా మారయితుం దుర్ఘిం చకార. తస్మిన్ ఏవ

తణే గజాచార్యం ఆహాయ 'కిం త్వయా ఏషః గజః సుశిక్షితః?' ఇతి అప్యచ్ఛత్. 'ఆమ్, గజః సుశిక్షితః ఏవ' సః ప్రత్యవదత్. యది సుశిక్షితః, ఏనం గజం పర్వతశిఖరం ఆరోపయితుంత్వం శక్తః వా? ఇతి రాజు పునః ప్రశ్నం కృతవాన్. 'తథైవ కరోమి' ఇతి గజాచార్యః తం గజం పర్వతశిఖరే ఆరోపితవాన్.

రాజు స్వపరివారేణ సహ తస్య పర్వతస్య శిఖరం గతవాన్. శిఖరాగ్రే స్థితం గజం దృష్టౌ దుర్గుతిః రాజు - యది ఏషః గజః త్వయా సుశిక్షితః తం గజం ఏకం పాదం ఉత్సాహం పాదత్రయేణ ఏవ శిఖరాగ్రే సంస్థాపయ ఇతి ఉత్కవాన్. శిక్షకః తం గజం అంకుశేన సృష్టాం పాదత్రయేణ శిఖరాగ్రే సంస్థాపితవాన్. పునః రాజు ద్వాభ్యం పాదభ్యం స్థాపయితుం ఆదిష్టః. శిక్షకేన గజః తథైవ స్థాపితః. పునరపి సః మహివతిః గజం ఏకేన పాదేన ఏవ స్థాపయితుం ఆదిష్టవాన్. గజాచార్యేణ తథైవ కృతమ్. ఏవం అనేకధా భద్రగజస్య ప్రాణాన్ హర్యం ప్రయత్నం కృత్వా రాజు విఫలో బభూవ. అన్నే రాజు తం గజం ఆకాశే స్థాపయితుం ఆజ్ఞాపయమాన.

తదా గజాచార్యః మనసి ఏవం అచిస్తయత్ - 'అస్మిన్ జంబూదీయే అస్య గజస్య సమః సుశిక్షితః అస్యః గజః నాస్తి. దుష్టబుద్ధిః ఏషః భూపతిః అస్య గజస్య మరణం ఇచ్ఛతి ఇతి. సపది సః ఆచార్యః గజస్య కర్మ ఏవం అవదత్ భోః, అయం దుష్టః

నరపతిః త్వాం హస్తమిచ్చుతి. యది తవక్కిః ఆస్తి మయా
సహైవ వారణాసీపురం గచ్ఛ' ఇతి సదృథం బభాషే.

సః మహాసత్యః భద్రగజః ప్రాక్తన జన్మపుణ్యేన శక్తి
సంపన్నః రుటితి గగనం ఉదపత్త. ఆరూధగజః గజాచార్యః
'మహారాజ త్వాదృశస్య మందపుణ్యస్య దుష్టచిత్తస్య నమీవే ఏవః
భద్రగజః స్థాతుం నయుక్తః. అస్య ఆరోహణే వివేకి పుణ్యత్తాత్ర
చ ప్రభుః ఏవ అర్వః. తవ సవిదే ఏషః స్వగౌరవేణ సహైవ
వినశ్యతి. త్వేం గుణగౌరవం న జానాసి' ఇతి అబ్రివీత.

అనంతరం గజాచార్యః వారణాసీపురం గత్వా రాజుసౌధం గణస్వీ ఉపరి ఆకాశే గజం స్తాపితవాన్. సర్వే జనాః ఆకాశే గజం దృష్టాన్ విస్మితాః బభూవుః. రాజు అపి సౌధాత్ బహిః ఆగతవాన్. గజాచార్యః గజవృత్తానం శ్రావితవాన్. సః రాజుప్రహృష్టః భూత్వా 'భూమిం అవతర' ఇతి తస్మై స్వాగతం వ్యాజహోర. భద్రగజః భూమిం అవతరత్. సుమతిః సః రాజుసర్వం వారణాసీపురం సమలంకృత్య భద్రగజం మంగళ హస్తిశాలాయం ప్రతిష్ఠాపితవాన్.

అనవ్తరం సః రాజు రాజ్యం త్రిధా విభజ్య ఏకుభాగం గజ రూపాయ బోధిసత్క్యాయ, అవరం గజాచార్యాయ చ దత్త్వా అవశిష్టం స్వయం అనుబభూవ. తదారథ్య తస్య రాజుః ప్రభావః వృద్ధిం గతః. క్రమకః సర్వః అపి జంబూద్ధీవః తస్య హస్తగతః అభవత్.

సూక్తిః — సుబుద్ధిః వృద్ధిమాపోన్తి దుష్టబుద్ధిః వినక్యతి.

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః —

1. జనాః భద్రగజం కిమితి వర్ణయత్తి స్తు ?
2. భద్రగజః ఆకాశమార్గేణ కిం నగరం ఆగచ్చత్ ?
3. రాజు రాజ్యం కథం విభజ్య దత్తవాన్ ?
4. కః వృద్ధిం ఆపోతి ?

2. 'మహీపతి' శబ్దమును 'హారి' శబ్దము వలె వ్రాయుము.
3. 'గజం' అను పదమునకు విభక్తి, ఇతర వచనములను తెలుపుము.
4. క్రింది పదములకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము :—
 1. పర్వతః 2. ఆకాశః 3. గజః 4. జన్మ
5. 'ఇచ్చపుతి' అను క్రియకు మరాడు పురుషములను, వచనములను తెలుపుము.

4. సీతాన్యేషణవు

1. శ్లో॥ న చ సర్వాన్ సమానీయ వానరాన్ వానరర్షః ।
దిక్షః త్రప్తస్తావయామాన దిదృష్టః జనకాత్మజామ్..॥
2. శ్లో॥ తతో గృద్రస్య వచనాత్ సంపాతేః హానుమాన్ బలీ ,
కశయోజనవి సీరం పట్టవే లవణాణవమ్ ..॥

3. శ్లో॥ తత్త లంకాం సమాసాద్య పుటీం రావణపాలితాం ,
దదర్ప సీతాం ధ్యాయ స్తీం అశోకవనితాం గతామ్ ॥

4. శ్లో॥ నివేదయుత్వాయి భిజ్ఞానం ప్రవృత్తిం చ నివేద్య చ ,
సమశ్వస్య చ వైదేహిం మర్దయామాన తోరణమ్ ॥

5. శ్లో॥ పంచ సేనాగ్రగాన్ హత్వా స ప్త మంత్రిమతానపి ,
శూరమణం చ నిష్పిత్య గ్రహణం సముహాగమత్ ॥

6. శ్లో॥ అట్టేణోసుష్టకమాత్రానం జ్ఞాత్వాపెతామహోద్యరాత్ ,
మర్దయన్ రాజుసాన్ వీరోయంత్రిణస్తాన్ యదృచ్ఛయా॥

7. శ్లో॥ తతో దగ్న్య పుటీం లంకాం బుతే సీతాం చ మైథిలిం
రామాయ పునరాభ్యాతుం పునరాయాన్మహోకపిః ॥

8. శ్లో॥ సోఽభిగమ్య మహోత్మాను కృత్వా రామం ప్రదక్షిణం ,
న్యవేదయదమేయాత్రా దృష్టా సీతేతి తత్వతః ॥

(శ్రీరామాయణాత్)

భావములు:—

1. శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని కిష్కింధారాజ్యమునకు రాజుగా చేసిన తర్వాత వానరులకు (కోతులకు) రాజు అయిన సుగ్రీవుడు వానరులను అందరినీ సిలచి సీతను వెదకుటకొరకు వారిని అన్నిదిక్కులకు పంపెను.

2. తర్వాత జటాయువు అను గ్రద్ద యొక్క అన్నాలయిన సంపోతి అను గ్రద్ద చెప్పిన మాటలన బలవంతుడగు హానుమంతుడు నరాణామదల (800 మైళ్ళు) వెడల్పుగల ఉప్పునీళ్ళ సముద్రమును దూచెను.
3. సముద్రమును దాటి అక్కడ రావణుడు పరిపాలించు లంకా పట్టు జాములో ప్రవేశించి అచ్చు అశోకవృక్షముల తోటలో ఎప్పుడూ రామనామమునే స్ఫురించుచున్న సీతాదేవిని చూచెను.
4. ఆంజనేయుడు రాముడిచ్చిన ఉంగరమును సీతాదేవికి యిచ్చి రాములక్క జుల కుశలవార్తులను తెలిపి, ఆమెను ధై ర్యవచనములతో ఓడార్పి, తర్వాత ఆతోట వాకిలిని విరుగ్గొచ్చెను.
5. తనను ఎదిరించుటకు వచ్చిన ఐదుమంది సేనాపతులను, మంత్రి కుమారులను ఏడుగురను, కూరుడైన అక్కుడు అను రావణుని కుమారునిచంపి చివరకు రావణుని మరియేక కొడుకైన ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బ్రహ్మప్రస్తుతము వలన పట్టు బడెను.
6. ఆంజనేయుని కట్టివేసిన బ్రహ్మప్రస్తుతము పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు ఇచ్చిన వరమువలన పట్టువదలుచుండెను. ఆంజనేయునికి యా విషయము తెలిసినను, రాణులు త్రాదుతోగట్టి లాగుచున్నను కొంతసేపు ఉండకుండి తర్వాత వారిని కొట్టి చంపెను.
7. హానుమంతుడు సీతను, ఆమె ఉన్న ప్రదేశమును తప్ప మిగిలిన లంక నంతయు కాల్పి యా సంతోష క్రార్తులను శ్రీరామునికి తెలుపుటకు మరల సముద్రమును దాటి రాముని వద్దకు వచ్చెను.

8. వానర వీరుడైన ఆంజనేయుడు మహాత్ముడగు రామునికి భక్తితో ప్రదక్షిణము చేసి తాను చూచిన విషయమంతయు వివరముగా రామునికి తెలియజేసేను.

అశ్వానః

1. పశ్చాః—

1. సుగ్రీవః కిమర్థం వానరాన్ దిశః ప్రస్తాపయామాన?
2. ఆంజనేయః లంకాయాం సీతాం కుత్ర దదర్శ?
3. హనుమాన్ కస్యవరాత్ బంధుసాత్ విముక్తః?

2. ‘పురీ’ అను శబ్దమును ‘గౌరీ’ శబ్దమువలె అన్ని విభక్తి వచనముల లోను వ్రాయుము.

3. సంఖ్యవాచకాః శబ్దాః—

వీకః = ఒకటి చత్వారః = శాలుగు నప్తః = ఏడు

ద్వై = రెండు వంచ = బధు అష్టః = ఎనిమిది

త్రయః = మూడు షట్ = ఆరు నవ = తొమ్మెది

5. పోతనార్యః

అర్థః—

వాసి = ముక్కు

రథం = ధరించెను

నిధాయ = ఉంచి

ఆన = పొందెను

ముహుః ముహుః = మూర్ఖిచూర్ఖి

నితరాం = మిక్కిలి

పపాత = పడెను

ఉషవిష్య = కూర్చుని

పోతనార్యః ఆంధ్రకవిష్టేష్టతమః ఏషః అస్మాకం ఆంధ్రదేశే
వరంగల్ నగరస్య నమీపే 'బమ్మెర' ఇతిగ్రామే జాతః. కవివరస్య

పోతనార్యస్య జననీ లక్ష్మాంబా, జనకః కేసనామాత్యః. ఏతేషాం కుటుంబః సదాచారసంవన్నుః దైవభక్తిపరః చ.

అంధభాషాయాం శ్రీనాథనామా మహాకవిః అపి ప్రసిద్ధః. శ్రీనాథః పోతనార్యః ఉభో అపి కవితా విజయయూతాను ప్రీయ సహచరో. శ్రీనాథః స్వకొవ్యాని రాజభ్యః సమర్ప్య ధనవస్తువాహన క్షేత్రాదికం ప్రాప్తవాన్. కిస్త పోతనార్యః నిర్ధనః అపి తథాన కృతవాన్.

శ్రీశృంగేరీ శంకరాచార్యపీతస్య అధిష్టతః శ్రీ విశ్వాపాత్మస్యామీ కవయే పోతనార్యాయ గోపాలమందరీమంత్రం ఉపదిష్టవాన్. తస్యమంత్రస్య ప్రభావేణ పోతనామాత్యః చాల్యే ఏవ సహజసిద్ధకవితాభరణః అభవత్. అతః ఏవ అసో “సహజపండితః” ఇతి బిరుదమలభత.

పోతనామాత్యః భగవతా వ్యాసమహర్షిజ్ఞా విరచితం సంస్కృతమహాభాగవతం ఆంధ్రికృత్య భక్తిసుధామయ కవితా ప్రవాహేణ స్వియంతర్తుం, సర్వాన్ జనాన్ తారయతుం చ దృఢమతిః అభవత్. ఏకదా అసో భార్యాసహితః శ్రీశైలపుణ్య క్షేత్రేదేవం శ్రీమల్కార్ణనం సంసేచితుం గతవాన్. తస్మిన్ సమయే మహాకవిః శ్రీనాథః అపి శ్రీశైలక్షేత్రం ఆగతవాన్. తదా ప్రీయతమ మిత్ర సందర్శనేన మహానందభరితః పోతనార్యః స్వమనసి స్థితం భాగవతగ్రంథ రచనా భీష్మం ప్రకటితవాన్, తదా హర్షపులకితః శ్రీనాథకవిః భాగవతరచనాయాం ప్రపథమం శ్రీకృష్ణలీలాః, ప్రహోద చరితం ఇతాయాది మటనాః విరచితుం మాచితవాన్.

ఎకస్మిన్ దినే పోతనామాత్యః స్వబంధుభిః సహ భద్రాచల నమీపే గోదావరీనద్యాం గ్రహణస్నానం ఆచరితుం అగచ్చత్. స్నానానంతరం నాసాగ్రే దృష్టిం నిధాయ జపతిన్మి. అనంతరం అనిష్టపూర్వం తస్య దృష్టిః భద్రాచలశిలే పపాత. తస్మిన్ పర్వత శిఖరాగ్రే స్తీతః ఏకః నీలమేఘః శ్రీరామ చంద్రాకృతిం దధో. పోతనార్యః అనంతం ఆనందం ఆప. తదా భగవాన్ రామః— “అహం రామభద్రః, ననంకయః. శ్రీమహాభాగవతం ఆంధ్రికృత్య మదంకితం కురు” ఇతి పోతనామాత్యం ఆదిదేక.

ప్రమోదహర్షాః నః కవిః భగవతః శ్రీరామస్య సకరుణా దేశవచనామృతేన ఆత్మానం ధన్యజీవినం మత్య బమ్ముర్గ్రామం గతవాన్. తస్మిన్గ్రామే శ్రీవేషుగోపాలదేవాలయః ఆసీత్. తత్త్ర ఏవ ఉపవిశ్య పోతనార్యః ఆంధ్ర మహాభాగవతం విరచితవాన్. ఏషః మహోగ్రంథః భగవతే రామభద్రాయ సమర్పితశ్చ.

ఆంధ్ర మహాభాగవతే శ్రీకృష్ణాలీలాః, గజేంద్రమోత్సః, వామనావతార చరితం, శ్రీకుచేలోపాశ్యానం, ప్రహోదచరితం ఇత్యాది మటనా గతాని హృదయ రంజకాని పద్యాని ఆంధ్రజనాః ముహూర్తముహూర్తః పరత్నః నితరాం మోదత్నే. కవివరస్య పోతనామాత్యస్య ‘మందార మకరంద మాధుర్య’ పద్య ప్రవహః పండితాన్ పామరాన్ పావన విష్ణుపాద కమలే ప్రాపయతి. ధన్యజీవీ మహాకవిః పోతనార్యః ఆంధ్రజనాన్ అస్మాన్ ధన్యజీవినః కృతవాన్.

అభ్యర్థః

1. పశ్చాః—

- పోతనార్యస్య మాత్రాపీతరో కా?
- శ్రీవిరూపాతస్యామీ పోతనార్యయ కిం ఉపదిష్ట వాన్?
- శ్రీరామః పోతనామాత్యం కిం అవదత్?
- మనోభాగవతే ప్రధానఫుటనాః లిథత.

2. కాసీచన పదానీః—

- తర్తుం = తరించుటకు
- సేవితుం = సేవించుటకు
- రచితుం = రచించుటకు
- లిథితుం = వ్రాయుటకు
- పరితుం = చదువుటకు

3. వ్యతిరేక పదానీః—

- పండితః × పోమరః
- ధన్యః × అధన్యః
- సదాచారః × దురూచారః
- అరుహ్యః × అవరుహ్యః
- వివేకీ × అవివేకీ
- సుబుద్ధిః × దుర్భుద్ధిః
- ‘కవిషు’ అను పదమునకు విభక్తి, ఇతరవచనములు తెలుసుము.
- ‘బంధు’ శబ్దమును ‘శంభు’ శబ్దమువలె అన్నివిభక్తివచనములలోను ప్రాయచుము.

6. నలో పా ఖ్యాన ము

1. శ్లో॥ ఆసీద్రాజా నలోనామ వీరసేనసుతో బలీ
ఉపనోన్న గుణైర్మి రూపవానశ్యకోవిదః ॥
2. శ్లో॥ తథై వాసీత విదర్భేషు భీమో భీమపరాక్రమః
శూరః సర్వగుణైర్యక్తః ప్రజాకామః స చౌపజః ॥
3. శ్లో॥ తసైత్రప్రసనోన్న దమనః సభార్యాయ వరందదో
కన్యారత్నం కుమారాంశు త్రీముదారాన్ మహామునిః ॥
4. శ్లో॥ దమయస్తితు రూపేణ తేజసా యశసాశ్రియా
సౌభాగ్యేన చ లోకేషు యశః ప్రాపసుమద్యమా ॥
5. శ్లో॥ తస్యాః సమీపే తు నలం ప్రవశంసుః కుతూహలాత్
నైషధస్య సమీపే తు దమయస్తిం పునః పునః ॥
6. శ్లో॥ తయోరదృష్టః కామోద్యభూతోః సతతం గుణాః
అన్యోన్యం ప్రతి కౌనైయ న వ్యవర్ధత హృచ్ఛయః ॥
నలేన ప్రేషితః హంసః దమయస్తిమ భాషత—
7. శ్లో॥ దమయస్తి నలో నామ సిషధేషు మహీపతిః
అశ్వినోః సదృశోరూపే న సమాప్తస్య మానుషాః ॥
8. శ్లో॥ త్వం చాపి రత్నం నారీణం నరేషు చ నలో వరః
విశిష్టయావిశిష్టేన సంగమో గుణవాన్ భవేత్ ॥

9. శ్లో॥ దమయనీతు తత్త్త్వత్వా వచో హంసస్య భారత
తతః ప్రభృతి న స్వస్తా నలం ప్రతి బభూవ సొ॥

10. శ్లో॥ తత్త్వతు పార్థివాః సర్వే దమయన్త్యః స్వయంవరం
అభిజగ్నుః తతో భీమం రాజానో భీమశాసనాత్ ||

11. శ్లో॥ లోకపాలాః మహోంద్రా ద్యః స్వయంవర సభాతలే
చత్వారోఽపి నలాకారం ధృత్వాయసన్ వరణేచ్చవః ||

12. శ్లో॥ దమయనీతతో రంగం ప్రవిషేశ కుభానన
దదర్మభై మీ పురుషాన్ పంచ తుల్యకృతీనిమా ||
దేవేభ్యః ప్రాంజలిర్మాత్వా వేషమానేదమబ్రవీత —

13. శ్లో॥ యథేదం ప్రతమారభం నలస్యారాధనే మయా
తేన సత్యేన మే దేవాః తమేవ ప్రదికస్తు మే ||

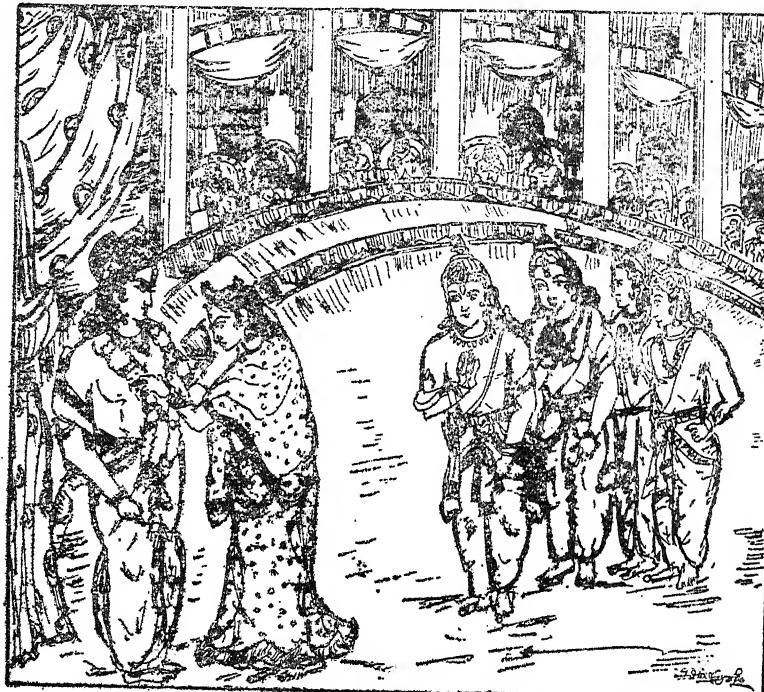
14. శ్లో॥ సా సమీక్ష్య తుతాన్ దేవాన్ పుణ్యశ్లోకం చ భారత
నైషధం వరయమాస భై మీధర్మేణ పాండవ ||
తత్త్వా వివాహం దేవేభ్యః దమయన్త్యః నలస్యచ —

15. శ్లో॥ తతః స సమయం కృత్వా ద్వాపరేణ కలిఃసహ
ఇజగామ తతః తత్త్త్వయత్రరాజా సనైషధః ||

16. శ్లో॥ స నిత్యమన్తర క్రేష్ణః నిషథేష్వవసచ్చిరం
అభస్య ద్వాదశేవర్వేదదర్మ కలిరన్తరమ్ ||

17. శ్లో॥ కృత్వా మూత్రముషముష్య సంధ్యమున్వాసనైషధః
అకృత్వా పాదయోః శౌచం తత్త్త్వేనం కలిరావిశత్ ||

18. శ్లో॥ యథా తదభత్ ద్వారతం పుష్టిరస్య నలస్య చ
యుధిష్ఠిర ! బహున్ మాసాన్ పుణ్యశ్లోక స్వజీయత ॥

19. శ్లో॥ నిశ్చక్రామ తతోరాజా త్యక్త్వ సువిషులాం ప్రియం
దమయ నైక వస్తోఽగచ్ఛాన్తం పృష్టతో లన్వగాల్ ॥
20. శ్లో॥ వనే శయానాం తాం తై మీం పరిత్యజ్య స నిరయః
కలిప్రభా వేణవలః స్ప్యాభీణ దిశాయయో ॥
దమయ నీ ప్రబుద్దాతు ప్రాక్రోశత్ దుఃఖితా సతీ—

21. శ్లో॥ హానాథ! హామహారాజ! హాస్యామిన్ కిం జహాసి మాం
హా హతాసినై వినష్టాసినై భీతాసినై విజనే హనే ॥

22. శ్లో॥ ముహూరుతృతే బాలా ముహూః పతతి విహ్వలా
ఇతచ్ఛేతశ్చ రుదతి పర్వధావత దుఃఖితా ॥

23. శ్లో॥ కందరాంశ్చ నితంబాంశ్చ నదీశ్చయుభుత దర్శనాః
దదర్శతాన్ భీమసుతా పతిమన్మేష్యతి తదా ॥

24. శ్లో॥ గచ్ఛనీ సా చిరాత్ బాలా పురమాసాదయన్నమాత్
సాయాహ్నే చేదిరాజస్య సుబహాః సత్యదర్శనః ॥

25. శ్లో॥ సా తత్ర హృజ్యమానా వైదమయనీ వ్యనందత
సర్వకౌమైః సువిహితైః నిరుద్ధేగావవనత్ తదా ॥

26. శ్లో॥ వనే గచ్ఛన్ నలో ర పక్ష్యత్ శాపేన స్తావరం స్తితం
కరోగ్నితకం లాగరాజం తం చ శాపాదమోచయత్ ॥

27. శ్లో॥ కరోగ్నితకస్య వచనాత్ బుతుపర్వతస్య భూపతేః
అయోధ్యానగరం గత్యా అశ్వాధ్యాశ్చపదే ర వనత్ ॥

28. శ్లో॥ హృతరాజ్యే నలే భీమః సభార్యే చ వనం గతే
ద్విజాన్ ప్రప్సాపయమాన నలదర్శన కాంక్షయా ॥

29. శ్లో॥ తతః చేదిపురీం రమ్యం సుదేవో నామవై ద్విజః
విచిన్యా నో ర వైదరీం అపక్ష్యత్ రాజవేశ్చని ॥

30. శ్లో॥ అభిజ్ఞాయ సుదేవం తం దమయనీ యుధిష్ఠిర
పర్వపుచ్ఛత తాన్ సర్వాన్ క్రమేణ సుహృదః స్వకాన్ ॥

31. శ్లో ॥ తతః సా న చిరాదేవ విదర్భనగమత్ పునః
తాం తు బింధుజనః సర్వః ప్రపూష్టః సమహాజయత్ ॥

32. శ్లో ॥ దమయన్నీ నలం ప్రాప్తుం ఉపాయేన స్వీయంవరం
సందిక్య బుతుపర్వత్య నగరం ప్రాపయత్ ద్వీజమ్ ॥
రథస్య సారథింకృతావ్ బాహుకాఖ్యం నలం తదా—

33. శ్లో ॥ విదర్భనగమత్ రాజు బుతుపర్వః నలేన సమా
గృహీతావ్ చాశ్వహృదయం దత్తావ్ చాషజ్జతాం పథి ॥

34. శ్లో ॥ బాహుకో రథమాదాయ రథశాలాముపాగమత్
స్వీయం చాశ్వాన్ సమాశ్వాస్య రథోపస్త ఉపావిశత్ ॥

35. శ్లో ॥ స్వరూపిణం తు భర్తారం దృష్ట్యోవ్ భీమనుతా తదా
ప్రాక్రోశదుచైరాలింగ్య పుణ్యశ్లోకమనిందితా ॥

36. శ్లో ॥ బుతుపర్వోకపి కుత్రావ బాహుకచ్ఛద్మినం నలం
దమయశ్య సమాముక్తం జహృషే చ నరాధిపః ॥

37. శ్లో ॥ సమాస ముష్య కొన్నేయ భీమమామంత్ర్య నైషధః
పురాదల్ప పరీపారః జగామ నిషధాన్ ప్రతి ॥

38. శ్లో ॥ తతః ప్రావర్తత దూయతం పుష్టరస్య నలస్య చ
ఏకపాణేన వీరేణ నలేన స పరాజితః ॥

39. శ్లో ॥ ఆగతాయాంతు వైదర్భాయం సప్తత్రాయాంనలో నృపః
వర్తయామాస ముదితో దేవరాడివ నందనే ॥

40. శ్లో ॥ కరోగ్రుటకస్య నాగస్య దమయన్మాః నలస్య చ
బుతుపర్ణస్య రాజురేః కీర్తనం కలినాశనమ్ ॥
(మహా భారతాత్)

అభాషణః

1. ప్రశ్నాః —

1. హంసః దమయన్తిం కిం అబ్రవీత్ ?
2. కీదృశః సంగమః గుణవాన్ భవేత్ ?
3. కలిప్రభావేణ నలః వనే కిం కృతవాన్ ?
4. నలః కం శాపాత్ ఆవ్యాచయుత్ ?
5. రాజు బుతుపర్ణః నలాయ కాం విద్యం దత్తవాన్ ?
2. 'కరోగ్రుటకస్య నాగస్య' అను శ్లోకమును కంఠస్తము చేయుము.
3. 'అభాషత్' అను క్రియను మూడు పురుషములలోను వ్రాయుము.
4. క్రింది పదములకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము :—
 1. సర్వః
 2. వనం

7. 'ఆంధ్ర కేసరీ' ప్రకాశః

ఆంధ్రః :-

వికదా = ఒకప్పడు	వత్తః = గుండెభాగము
హోమశాటికా = పట్టు చీర	గోలికాస్త్రం = తుపాకి
వంచ వింశతిః = ఇరవై ఇదు	ఆరత్కాః = పోలిసులు
క్రోశః = రెండు మైళ్లు	బహువారం = చాలమార్లు
అకశంకం = మన్మలేకుండా	సహ్తి = డెబ్బది

ఆస్క్రూకం ఆంధ్రదేశస్వీ ప్రథమః ముఖ్యమంత్రి టంగుటూరి ప్రకాశ మహాపోదయః. ఏషః ధీరః, దయాణః, వివేకి, మహానాయకః చ.

ప్రకాశనామధేయః ఏషః ఆంధ్రదేశే ఒంగోలు మండలే 1872 సంవత్సరే జాతః: జన్మకనపర్తినామిన్నగ్రామే. అస్వమాతా సుబ్బమార్కి భిధా, పితా కృష్ణయ్య నామధేయః. ఏతేషాం కుటుంబః ధనహీనః ప్రకాశస్వీ ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసః వల్లాను గ్రామే. ఉన్నతపారశాలా విద్యా నాయుడు పేట, ఒంగోలు నగరయోః ప్రావర్తత. అస్వి కుటుంబస్వీ కష్టదశాం పక్ష్యత— ఏకదా వరీళ్ళశుల్కార్థం ప్రకాశస్వీ త్రీణి రూప్యకాంజి ఆవక్ష్యకాని అభవన్. గృహే ధనం న ఆసీత్. తదా ఏకస్థానాత్మో ప్రకాశః వంచవింశతిక్రోశాన్తరం స్వీబంధునాంగ్రామం పాదగమనేన ప్రాప్య తత్త్ర అపి అలభిధనః నివృత్తః. తతః తస్యమాతా

స్వామీమాటికాం విత్రీయ పరీష్కారం రూప్యక్రత్యం దత్తవత్తి. విద్యా సాధనే దృఢదీష్టవలాం ధనహీనానాం బాధాః ఏవంవిధాః. అనంతరం శ్రీ హాయమంతరాయ నామా ఉపాధ్యాయః ప్రకాశస్విద్యావృద్ధ్యై అతివ

సహాయకః బభూవ. తేన ఉపాధ్యాయేన సమైవ ప్రకాశః రాజమహేంద్రవరం గత్వామెట్రిక్ పరీష్కాయాం ఉత్తీర్ణః అఫవత్. నాటకకళాయాం అపి ప్రవీణః ప్రకాశమహాదధుః చంద్రమతీ సత్యభామాది త్రీవేష ధారణేన ప్రేక్షకాన్ అతివ ప్రాహ్వార్యత్. మెట్రిక్ పరీష్కాయాం ఉత్తీర్ణః అసోవివాహోనంతరంమద్రాస్ నగరం గత్వా న్యాయశాస్త్ర పరీష్కాయాం విజయమవాప. పునః రాజమహేంద్రవరం సమాగత్య న్యాయ వాదవృత్తం స్వీచకార. న్యాయవాదీ ప్రకాశమహాశయః పురప్రముఖః

భూత్వారాజు మహాంద్రవర నగరపాలక సంస్థాయాః అధ్యక్ష పదవీం అలంచకార. తదా ఏషః ప్రతిధినం అశ్వం ఆరుహ్య నగరపీఠిము సంచరన్ శ్రద్ధాశుః నగర పరికుట్రతా పర్యవేక్షణం కరోతి స్నామిత్రేము శత్రుము చసమదృష్టిః ఆసీత్. ఏవం సః తాం అధ్యక్షపదవీం ఆకశంకం నిరవహాత్.

ఆనంతరం బారిస్టర్ స్వామినాథస్వయమునారం ఇంగ్లాండ్ దేశం గత్వా బారిస్టర్ నామక ఉన్నతన్యాయశాత్రు పరీషోయాం ఉత్తిరః భారతదేశం ఆగతవాన్. తతః ప్రకాశమహాభాగః మద్రాస్ నగరే అచిరేణ ఏవ న్యాయవాదిము లభ్యప్రతిష్ఠః బఖావ. అధికం ధనమపి ఆర్జితవాన్.

ఏతదన్తరే గాంధీమహాత్మనః స్వాంతంత్రోఽధ్యమ శంఖనాదః అశ్వాయత. దక్షిణ భారతదేశే ప్రకాశమహాదయః ఏవ సత్యాగ్రహా ధ్యమే సర్వప్రఫమం కృతశపథః బఖావ. అహా! అస్యభారత జననీ దాస్య విమోచనదీష్టి. ఏషః న్యాయవాద వృత్తిమపి పరిత్యక్తవాన్. అయం ‘స్వరాజ్య’ నామ్మినం ఆంగ్లప్రతికాం సంస్థాప్య ప్రభావాతి గ్రూప్సిస్ రవనాభిః జనాన్ సర్వాన్ ఉత్తేజితాన్ చకార. ‘స్వరాజ్య’ ప్రతికాయాః సంచాలనార్థం స్వార్థితం ధనం సర్వం వ్యయితవాన్. రాజమండ్రి, ఒంగోలు, మద్రాస్ నగరేము స్థితాని స్వీయభవనాని ఆపి విక్రీతవాన్. ప్రకాశమహాశయస్వీ ఉద్యమదీష్టి త్యాగహృదయం చ ఏతాదృశమ్.

అపి చ ప్రకాశమహాదయస్వీ శౌర్యం ధైర్యం చ పశ్యత— స్వతంత్రతాం ప్రాత్తుం భారతీయానాం అహ్వానస్తుపరిశీలనార్థం సైమన్

సప్తకం ఆస్తకం దేశే ప్రవిష్టమ్. తదా మద్రాస్ నగరే ప్రకాశన్య నేతులేవీ మహాన్ ప్రతిషుటనోద్యమః ప్రాచలత్. గోలికాస్త్రధారిణః అరషకాః అధికారిణః చ ఆగతాః. ధీరః ఆస్తకం ప్రకాశః అరషకొనాం పురతః గత్వా స్వీయం వషోభాగం ప్రదర్శియి “భవన్తః ధీరః చేత్ ప్రథమం మాం మారయన్న” ఇతి సింహ గర్జనంచకార. రుటీతి ఆశ్వర్యేణ అరషకాః గోలికాస్త్రాజి అవనతాని అకుర్యాన్. అతః ఏవమః ‘అంధకేసరీ’ ఇతికీర్తితః. ఏవం ‘అంధకేసరీ’ ప్రకాశః అంధదేశన్య శోర్యపతాకాం విహాయనే విరాజయామాన.

భారతవిముక్తి సమరే ప్రకాశమహాభాగః బహువారం కారాగారే బందీకృతః. సప్తతి తమ వయోవష్టాయాం ఏషః సంస్కృతభాషాం అభ్యస్య కారాగారే ఏవ ప్రష్టానత్రయస్య భాష్యం వ్యరచయత్.

ప్రకాశమహాశయః ఆంధదేశన్య ప్రథమః ముఖ్యమంత్రి అపి అభవత్. విజయవాడనగరే కృష్ణానద్యః ఉపరి నేతునిర్మాణారంభః అనేన ఏవ కృతః. అతః ఏవ తం సేతుం ఆధునా ‘ప్రకాశంభారేణ్’ నామాన్ వ్యవహారన్న. గ్రామేషు పానజలం, విద్యాలయః, వైద్యాలయః, ప్రశాస్యాయాలయః, ప్రయాణ మాగ్నిర్మాణాదయః సాధసీయాః ఇతి అస్య ఆశయః.

మహాన్నతస్యప్రకాశన్య జన్మనా ఆంధదేశఃధన్యః అభవత్. విశేషేణ ప్రకాశమహాశయాయ జన్మి ప్రదాయ ప్రకాశం ప్రాప్య ఒంగోలు మండలం ‘ప్రకాశంజిల్లా’ ఇతి ఆధునా అభిధేయతే.

అస్య మహాత్మనః ధీరతా, త్యాగశీలః కార్యదీష్ణ చ బాలాన్ ఉత్తమ నాయక లక్షణ సంపన్నాన్ కరోతు ఇతి ఆశాస్త్రహే.

అభ్యాసః

ప్రశ్నః —

1. ప్రకాశమహాదయః కస్మిన్ మండలే కస్మిన్ గ్రావే చజాతః?
2. సః నాటకేము కైఃవేష్టైః ప్రేత్తకన్ అరంజయత్?
3. ప్రకాశమహాశయః కాంపత్రికాం స్థాపితపాన్?
4. ప్రకాశస్య సింహాగర్జనేన ఆరత్కాః కిం అకుర్వన్?
5. సః కియతి వయసి సంస్కృత భాషాభ్యాసం కృతపాన్?

2. ఈ పారములో 'ఇతడు' అను అర్థము గల మూడు పదములను గుర్తించుడు.

3. భాషీలు పూరించుము :—

1. ప్రకాశః———— ఇతి కీర్తితః.
2. రాజమహేంద్రవరే ప్రకాశమహాభాగః———— పదవీం అలంచకార.
3. ఇంగ్లెండ్ దేశే———— పరీషాయాంకాశ ప్రః ఉత్తీర్ణః.
4. కారాగారే ప్రకాశః———— భాష్యం వ్యరచయత్.

4. సంభ్యానాచకాః శబ్దాః—

దశ = పది

వింశతిః = ఇరువది

త్రింశత్ = ముఖ్యది

చత్ర్యారింశత్ = నలుబది

పంచాశత్ = ఏబది

షష్ఠిః = అరువది

సవ్తతిః = డెబ్బది

అశీతిః = ఎపుబది

సవతిః = తొంబది

శతవ్ = వంద

5. 'అస్త్రకం' అనుష్ఠదమునకు విభక్తి, ఇతర పదములు తెలుపుము.

6. క్రింది శబ్దములకు పర్యాయశదములను ప్రాయిసు.

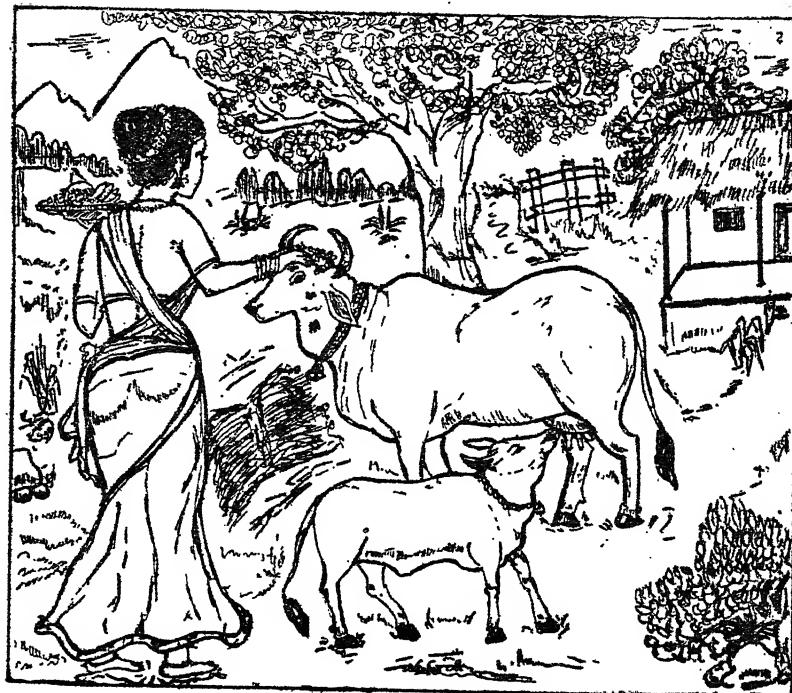
1. రాత్రిః

2. సింహః

8. ధేనుః

అర్థః :—

ప్రాయః = తరచుగా	వత్సరః = కోడెదూడ
స్వాదుతరం = మిక్కిలిరుచిగలది	లలాటః = నొసలు
మాచ్చిత్తన్యం = తల్లిపొలు	పరితః = చుట్టు ప్రక్కల
తర్లకః = అప్పుడే పుట్టినదూడ	పిణ్యకః = పిండి
ప్రజాపీంసః = సంతానము లేనివాడు	

ధేనుః మంగళకరీ. భారతీయః ప్రైందవః ధేనుం హూజయన్ని. ధేనవః ఇహపరసాధనే అతివ ఉపకుర్వన్ని. ఏతాః ధవళ కపిల అరుణ వళ్లరేషు దృక్యనే. కిన్న ప్రాయశః సర్వత్ర ధవళవర్ణః ఏవ పశ్యామః.

ధేనూనాం కీరం స్వాదుతరం ఆరోగ్యిష్టదం చ. ఏతతెక్కిరం శిశూనాం మూత్రప్తన్యమివ తేజోబలవృద్ధికరమ్. ధేనుకీరం ఔషధేషు, పథ్యాహారరూపేణ, దైవహూజాను పవిత్ర పంచామృతే చ ఉపయుజ్యతే.

ధేనూనాం తర్ణకాః ఉత్పత్తన్మః ఇతఃతతః ధావన్మః, క్రితన్మః బాలాః ఇవ నయనానందం కుర్వన్ని. వత్సతరాః వృషభాః భవన్మః కర్షకస్య మిత్రాణిషవన్ని. హలేన భూమిం కర్షన్ని, శక్కటాన్ వహన్ని చ.

ధేనూనాం మూత్రం అపి అశోచపరిహారే, కేషుచిత్ ఔషధేషు చ ఉపయుక్తం భవతి. గోమయేన వనితాః గృహశుద్ధిం కుర్వన్ని. గోమయశుద్ధాని గృహాణి ఆరోగ్య ప్రియా శోభన్ని. గోమయేన విభూతిః క్రియతే. విభూతిధారణేన లలాటః కాన్నిమాన్ భవతి. జ్ఞానం ఉద్దీప్తం భవతి. శివస్య ఏతత్ భన్ను ప్రీతికరమ్.

ధేనూనాం దేవానాం చ సాన్నిహిత్యం జావస్త. శ్రీకృష్ణః గోపాలనేన గోపాలకృష్ణః బభూవ. శివః నందివాహనః వర్తతే. గావః ‘అంబా’ ఇతి సంస్కృతశబ్దిం ఉచ్చరన్ని ఇవ సన్ని. తదసు గుణమేవ. వయమపి ‘అమ్రా’ ఇతి వదామః. ఏతత్ చిత్రం ఖలు.

పురాణేషు కామదేనుః సర్వకామదాయినీ ఇతి కథితా. తస్యాః సంతతిః ఏవ అస్మాకం ధేనుః. అతః ఏషా అపి అస్మాకం తామాన్ హృదయతి. పరతోకగతానాం పితృణాం సద్గతికల్పనాశ్రం గోదానం చ క్రియతే.

ధేనునాం ముఖానికా న్ని మయాని శోభనే. ఆఘనికాః శత్రుజ్ఞాః అపి ధేనునాం ముఖాని పరితః విశిష్టః కా న్నిమండలః వర్తతే ఇతి ధృవీకృతవ్యః. అతః ఏవ గోషు లక్ష్మీః తిష్ఠతి ఇతి వదన్ని.

గ్రావః గ్రావేన, పిణ్యకేన, నీరాదినా చ అముదినం శ్రద్ధయా పాలనీయః. వృద్ధః రోగగప్రాః అపి గావఃరక్షణీయః. ఏతే నిందా వచనైః న దూషణీయః. కరినతరం న తాడనీయః. గవాం అత్రాణి అస్మాకం సంపదం హర్షన్ని.

పురాప్రజాహీనః రాజు దిలీపః సుదక్షిణా సహితః బింబేః వశిష్టప్యాశ్రమం గత్వా నందినీధేసు సేవయా పుత్రం అలభత. ఏవం ధేనుః సమస్తాభీష్టపదాయినీ. అతః ఏషా సరైయః హృజ్యా.

“గవామంగేషు తిష్ఠన్నిభువనాని చతుర్ధశ”, “గోప్రాహృణేభ్యః చభమస్తు నిత్యం” ఇత్యాది వచనైః అస్మాకం ప్రాచీనాః ధేనునాం మహత్వం సూచితవ్యః.

అభ్యాసః

1. ప్రత్యాః —

1. ధేనునాం కీర్తిరం కీర్పుశమ్ ?

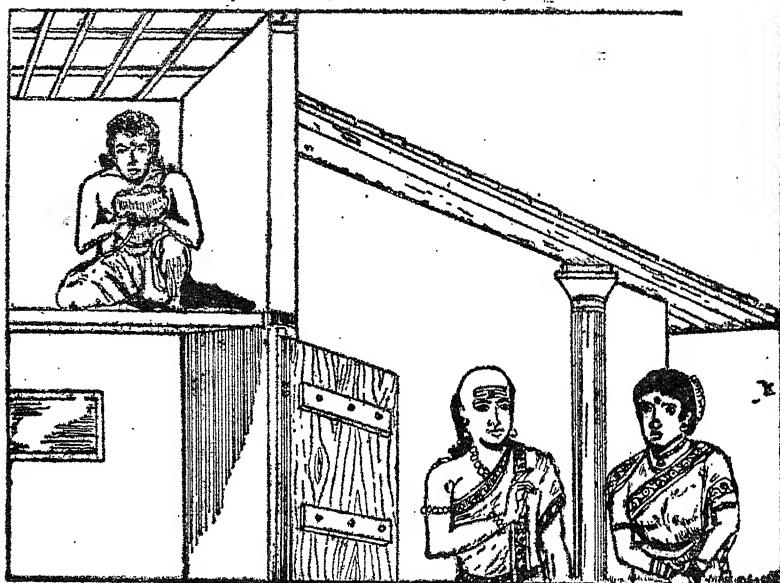
2. తర్హాకాః కథం సయనాపందం కుర్వన్ని ?

3. గోమయ శుద్ధాని గృహోణి కథం శోభనే?
4. గావః కథం పాలనీయూః?
2. వర్ణవాచకాః శబ్దాః:-

ధవళః	= తెలుపు	క్షేత్రః	= లేత ఏరుపు
అరుణః	= ఎరుపు	హరిద్రః	= హసుపు
నీలః	= నీలము	శ్యామలః	= నలుపు
		పీతః	= ఆకు పచ్చ

3. దేనుముద్దిశ్య దశ వాక్యాని లిఖిత.
4. 'రాజు' అను పదమునకు పర్యాయపదములను వ్యాయము.

9. భారతిః (నేయమ్)

1. భారానగరే రాజు భోజో
 రరాజ హర్యం విశ్వాతః
 భారానికపే పద్మపురాబ్యం
 తస్మిన్ అసీత్ విభుధగృహమ్ ॥

2. సతీ సుశీలా, పతిః శ్రీధరః
వంహితవర ఇతి ప్రభ్రాతః
తియోరాత్మజః భారవినామూ
బాల్యై కవిరిత ప్రాత్మయాః ॥

3. సర్వే భారవికవితావిభవం
సువన్ని పరమఖినందన్ని
పితా శ్రీధరః తూష్ణిమాసీత్
పుత్రప్రసుతి విముఖోకసో ॥

4. త్వయి మాతృర్యం పితురితి కేచిత్
కల్పితవస్తుః దుయుధిం
భారవిరేతత్ సత్యం మత్య
పితరం హస్తం నిశ్చితవాన్ ॥

5. గృహే ప్రకోష్టసార్థిట్కోపరి
పాషాణేన సహితోస్మా
నిరీక్షతే స్నే నిలీయ సమయే
పితుః శిరసి తం పాతయితుమ్ ॥

6. ప్రకోష్టమధ్యై ప్రవిష్టవన్నో
మాతాపితరో జల్పన్నో
ఉపవిష్టం తం భర్తారం సా
భారవికోపం న్యావేదయత్ ॥

7. దరహోనేన స రాజీతవదనః
జగాద పత్రీం సాసునీయం
పితుః ప్రవశంసా పుత్రప్రతిభాం
నైవ వర్ధయేత్ నీతిరియమ్ ॥

8. పితుః ప్రవచనం ప్రశ్నత్వా ఛాలః
భారవిరాయాదవరుహ్య
జనకపదద్వయముహగృహ్యసౌ
క్రమాం చ దండం ప్రార్థితవాన్ ॥

9. క్వాశురగ్నిహో సంవత్సరవాసం
దండం జనకో సూచితవాన
కవిః భారవిః క్వాశుర నివాసం
సాయం ‘లక్ష్మీపుర’మాప ॥

10. క్వాశురః క్వాశ్రూః చ్యాలః పత్రీ
జామాతరమతి సంతుష్టోః
స్వాగతముక్త్వా సమాదరేణ చ
సత్కృతవనుః దినత్రయమ్ ॥

11. తస్యాగమనే హోతుం జ్ఞాత్వా
ఆదరభావం విహయ తే
చతుర్ధివసాదారభైయ
శేషున్నం తుం చిక్కుక్కుః ॥

12. శ్వాసరసకృత శ్వాస గచ్ఛుత
 శ్వాసరః శ్వాలాః శశ్వత్ తం
 శ్రమథరకర్మను శ్రావ్త శరీరం
 ఖిన్నుత్సైనం కృతవన్తః ॥

13. అహోరాత్రిషు షైతపాలనే
 నియుజ్య ప్రతిదినమదయాస్తే
 శ్వాలాః త్వైతై శకవిహీనం
 ప్రేషితవన్తః శేషాన్నమ్ ॥

14: భారవేః సతీ భృషం దుఃఖితా
 పత్యుః విపదః పశ్యిత్త
 గచ్ఛతి కాలే అగత వివ
 వదూజనానాం ప్రతమాసః ॥

15. శ్రోవణమానే భృగువాసరప్రత
 పాలనోత్సుకా బభూవ సా
 కిష్ట పోదరాః న దదుః త్వైత్య
 ధనం శాటికా క్రీక్షార్థమ్ ॥

16. దుఃఖితపదనాం రమణీం దృష్టాప
 స్వీయ కిరాతార్థున కౌవ్యత్
 భారవిరేకం శోకం దత్య
 వణిజః నికటం ప్రేషితవాన్ ॥

17. శ్లో॥ “సహసా విదధిత న క్రియాం
అవివేకః పరమాపదాం పదం ।
వృణుతే హీ విమృశ్యకారిణం
గుణలుభ్రాః స్వయమేవ సంపదః ॥

18. శ్లో॥ దృష్టో ముముదే స వణిక్
కవేష్టు ప్రత్యుష్యి శాట్యదిం
ప్రదదో నితరాం హృష్టా సాధపి
ప్రతమా చరితుం గతా గృహమ్ ॥

19. వణిక్ స్వయవత్త్ని దుఃఖీలేతి
హృష్టుమేకదా నిఖిత్య
భాగ్యవచాత్ సః భారవిశ్లోకం
దృష్టో సమ్యక్ విచార్య చ

20. నిరపరాధినీం జ్ఞాత్వా పత్త్నిం
విరతుః యత్నాత్ క్రోధయతాత్
మహోకవీనాం వచనమహత్త్వం
పక్ష్యత రక్షతి ప్రాణాంశు ॥

అభ్యాసః

1. ‘సహసా విదధిత న క్రియాం’ అను శ్లోకమునకు భావము—
నీ పనియు తొందరపడి చేయకూడదు. తెలివితక్కువతనము ఆపదలు
ంచును. ఆలోచించి పనిచేయు వారికి విజయ సంపదలు చేకూరును.

2. బంధువాచకాః శబ్దాః—

మాతా = తల్లి; పీతా = తండ్రి; అగ్జః = అన్న; అగ్జా = అక్క;
 అనుజః = తమ్ముడు; అనుజా = చెల్లెలు; పుత్రః = కొడుకు;
 సుతా = కుమార్తె; శ్వశురః = మామ; శ్వశుః = అత్త; శ్వాలః = బావ;
 స్నేహి = కోడలు; పత్ని = భార్య.

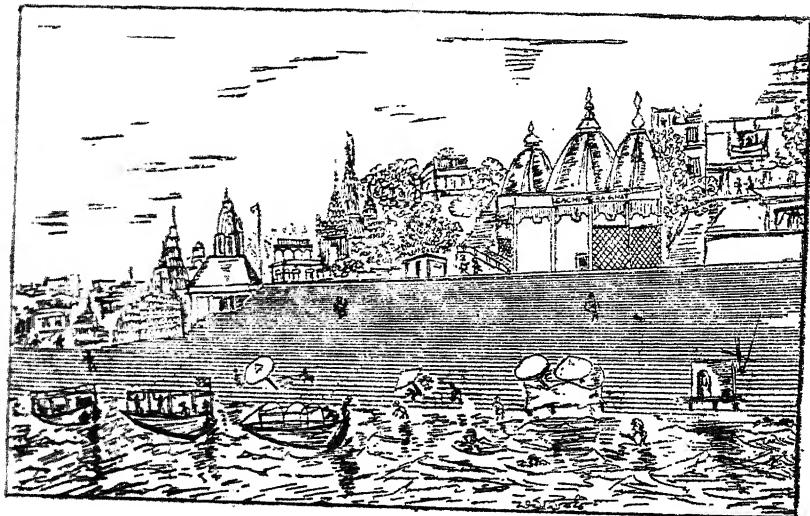
3. వాసరాః (వారములు)

1. భౌనువాసరః = ఆదివారము
2. ఇందువాసరః = సోమవారము
3. భౌమవాసరః = మంగళవారము
4. సౌమ్యవాసరః = బుధవారము
5. బృహస్పతివాసరః = గురువారము
6. భృగువాసరః = శుక్రవారము
7. మందవాసరః = శనివారము

4. ‘త్వయి’ అను పదమునకు విభక్తి, ఇతర వచనములు వాయుము.

10. కాళీకైత్రమ్

[కాళికైత్రమ్ పితామహస్య పొత్రన్యి చ సంవాదః]

పితామహః:- ఏతత్ కాళీకైత్రమ్. భారతదేశే స్త్రీతేషు పుణ్యకైత్రేషు ఇదం పావనతమి.

పోత్రః:- అహో! ఇదం నగరం కియత్ సుందరమ్. పితామహః ఏషా కాళి ఖలు. కిమర్థం తస్మైన్ ఫలకే వారణాసీ ఇతి లిఖితం అస్తి?

పితా:- కాళీకైత్రమ్ ప్రాక్ పచ్చిమ భాగయో: వరుణా, అసీ ఇతి ద్వేషపనద్యై ప్రవహతః. అతః కాళి ‘వారణాసీ’ ఇత్యపి అభిధియతే.

పో:- అస్యం కాశ్యం అనేకేదేవాలయః దృశ్యనే. ఏతేము ప్రధానతమః దేవాలయః కః? కం దేవం ద్రష్టం భక్తాః సహాప్రశః ప్రతిదినం ఆయాన్ని?

పి:- కాశీకైత్రే జగత్ పితరౌ పార్వతీ పరమేశ్వరౌ అన్నపూర్ణా విశ్వేశ్వరౌ ఇతి నామభ్యం విరాణేతే. అత్మసితః శివః కాశీవిశ్వేశ్వరః ఇతి ప్రసిద్ధః. అతః సర్వాః విశ్వేశ్వరాలయః దర్శనీయః.

పో:- అస్మినకైత్రే గంగాస్నానం పవిత్రమితి కిమర్థం కథయన్ని

పి:- గంగా ముక్తి దాయినీ పరమ శివప్రియాచ. అతః అస్యం నద్యం భక్తాః శివనామ ఉచ్చరస్తః పవిత్రస్నానం కుర్వాన్తి. అన్యదపి కారణం - ఏషాభాగీరథీభలు.

పో:- భాగీరథీ ఇతి కిమర్థం వదన్ని?

పి:- భగీరథః నామ బుషిః పాతాళలోకే మృతానాం స్వాపిత్వాణాం ఉత్తమలోక సిద్ధ్యర్థం తేషాం భస్మేపరి గంగాం ప్రవాహ్య తాన్ పుణ్యలోకాన్ ప్రాపయితుం నమీ హితవాన్. సః గంగాం భూమిం ఆనేతుం తపః చకార. తపః ఫలేన గంగా ఆకాశాత్ శివశీరం, శివశార్ణవ హిమగిరి శిఖరం, హిమాద్రిశిఖరాత్ బదరీ నారాయణ హరిద్వారప్రయాగ కాశీకైత్రాణాం ద్వారా హర్యసముద్రం తతః పాతాళం చ ప్రాప్య మృతానాం తస్య పిత్రాణా

సదతిం ప్రాపితవతీ. ఏవం భగీరథేన తపః ఫలరూపేణ
అనీతా ఏషా ‘భగీరథి’ నామ్మి. అతః అపి గంగానద్యాం
స్నానం పవిత్రతమమ్.

పో:- పితామహ! తత్త్వవశ్య. తే జనః తత్త్వ విశేషేణ స్నానం
కుర్వన్ని.

పి:- నః హరిశ్చంద్రఘుట్టః. సత్యవ్రతః హరిశ్చంద్రః
విశ్వమిత్రేణపరీష్కారేశ్రూపాలకఃకృతః. తస్యాః ఏవ
శ్రూపాన భూమేః సమిపేసితః గంగాతీరః హరిశంద్రఘుట్టః.
అన్యః అపి అన్ని ప్రసిద్ధః ఘుట్టః.

పో:- నః కః ?

పి:- నః మణి కర్ణికా ఘుట్టః.

పో:- మణికర్ణికా ఇతి అభిధానం కిమర్థమ్?

పి:- తస్య కథాం శ్రుణు. కాశీనగరే ఏకత్ర జనార్థనః
స్వేచ్ఛక్రేణ ఏకంతటాకం అఖినత్. తతఃనః ‘చక్రపుష్టి
రిణీ’ ఇతి అభిధీయతేస్తు. తస్మిన్ తటాకే శివస్య దక్షిణ
కర్ణాత్ ఏకా మణికర్ణికా చ్యుతా పతితా. అతః ఏషః
అధునా మణికర్ణికాఘుట్టః ఇతి అభిధీయతే.

పో:- పితామహ! స్నానానంతరం భక్తాః తత్త్వ గచ్ఛన్ని?
కింకుర్వన్ని?

పి:- గంగాస్నానంతరం సర్వే ప్రథమం దేవీం ఆన్నపూర్ణాం. అనంతరం గణవతిం చనంసేవ్యతతః జ్ఞానవాపీం ప్రదక్షిణీ కృత్య, తదుపరి విశ్వేశ్వరం పూజయన్ని. పూజానంతరం మందిర శిఖర దర్శనం సంపాదయ న్ని.

పో :- దేవాలయే సాయం పూజానమయే విశేషః అస్తి ఇతి శ్రుతం!

పి:- అస్తి. సాయం శివః నాట్యచార్యః భూత్యా నాట్యం కరోతి ఇతి పురాణేషు ప్రముతతః. అతః సాయం సప్త ఫణాయత రజత నాగేంద్రేణ శివం అలంకర్యన్ని. శివతాండవ స్తోత్రం పర్వతః కర్మార్దిషిష్టిరాజనం సమర్పయున్ని.

పో:- అస్తిన్ క్షేత్రే విశ్వాతాః కే నివాసం చక్రుః ?

పి:- భగవాన్ వేదవ్యాసఃకాళ్యంఏవ ఉపాస. మహాకవిః వాలీస్కీః అపి అస్తిన్ క్షేత్రే ఏవ రామాయణం వ్యరచయత్. ఏషా సంస్కృతభాషాయాఃనివాసభూమిః ఇత్యపి వక్తుం శక్యమ్.

పో:- మహాన్ సంతోషః. సంస్కృతభాషా అత్ర కథం విలసి.

పి:- శ్రుణు, సంస్కృత భాషాయాం మహాపండితాః భుదీష్టితాః దీష్టితాదయః అత్రేవజాతాః. అస్తిన్ నగరే సంస్కృతిశ్వవిద్యలయః అస్తి. అపి చసర్వేషాం సంస్కృతగ్రంథానాం ముద్రణార్థం 'చౌఖంబా' ముద్రణాలయః ఏవ విరాజతే.

పో :— ధనోయ హం సరైః జైనిః ఏతదవశ్యం దర్శనీయం కేతేవ.

పి :— ఆమ్. యతః ఇదం కాశీకేత్రం, పుణ్యకేత్రం, విజ్ఞానకేత్రం, విహారకేత్రం, చ. అత్ర మృతః జంతుః శివసాయజ్యం ప్రాప్తింతి. ‘కాశ్యంతు మరణాత్ ముక్తిః’ ఇతి వదన్ని.

పో :— ఏతామహ! ధనహీనాః కాశీం ఆగన్నం న శక్తాః ఖలు. తేకథం తరేయః ?

పి :— తే కాశీగమన భావనయా అపి ముక్తిం భజేయుః. అత్ర ప్రమాణ శ్లోకః -

అహం కాశీం గమిష్యామి తత్త్వైవ నివసామ్యహం।
ఇతి బ్రిఖవాణః సతతం కాశీవాన ఫలం లభేత్ ॥

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః-

1. కాశి ‘పారణాసీ’ ఇతికిమర్ధం అభిధియతే ?
2. కాశిక్షేత్రే పార్వతి పరమేశ్వరో కథం విరాజేతే ?
3. కాశ్యం పవిత్రఫుట్టు కా ?
4. కాశీం గన్నం ఆశక్తాః కథం ముక్తిం భజేయుః ?

2. ‘అహం కాశీం’ అను శ్లోకమును కంఠస్తు ముచేయుము.

అమరకోశ ४

దేవతలు :— శ్లో ॥ అమరా నిర్ణరా దేవాః త్రిదశా విభుధాసురాః
సుపర్వాణః సుమనసః త్రిదివేశాదివోకసః ॥

వినాయకుడు :— శ్లో ॥ వినాయకో విఘ్నురాజైష్వమాతురగణాదిపాః
అప్యేకదంత హేరంబలంబోదరగజాననాః ॥

కుమారస్వామి :— శ్లో ॥ కార్త్రికేయో మహాసేనః శరజనాక్షమాననః
పార్వతీనందనః స్వర్ణందో సేనాసీరగ్నిభూః
గుహాః ॥

శ్లో ॥ బహులేయః తారకజిత్ విశాఖః శిఖివాహన
షాణ్ముతురః శక్తిధరః కుమారః క్రో
దారణః ॥

అగ్ని :— శ్లో ॥ అగ్నిః వైశ్వానరో వహింశః వీతిహాసి
ధనంజయః కృషీటయోనిః జ్యో
షాతవేదాః తనూనపాత్ ॥

మన్మథుడు :— శ్లో ॥ మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమే
మీనకేతనః కందర్పో దర్పకోనంగ
కామః పంచరః స్ఫురః ॥

దేవతా శ్లో ॥ పంచైతే దేవతరవః మందారః పారిజాతకః
వృక్షములు :— సంతానః కల్పవృక్షశ్చ పుసివా హరిచందనమ్॥

ఆకాశము :— శ్లో ॥ ద్వోదివో ద్వో త్రియామభ్రం వ్యోమపుష్టిరమం
బరం నభోక్తరిక్షం గగనం ఆనంతం సురవర్తులై
ఖమ్ ॥

భూమి :— శ్లో ॥ భూర్భూమిరచలానంతా రసా విశ్వంభరస్మిరా
ధరాధరిత్రీ ధరణిః క్షోణిః జ్యై కొశ్యపీ క్షీతిః
సర్వంసహో వసుమతీ వసుధోర్మీ వసుంధరా
గోత్రాకుః పృథివీపృథివ్యైష్ట్యైవనిః మేదినీ మహీ॥

కొండ :— శ్లో ॥ మహీధ్ర శిఖరిష్టైభృత్ అహార్యధర పర్వతాః
అధిగోత్ర గిరి గ్రావా చలకైల శిఖోచ్చయాః॥

సముద్రము :— శ్లో ॥ సముద్రోభీరకూపారః పారావారః సరిత్పతిః
ఉదన్యానుదధిః సింధుః సరస్వత్తాన్ సాగరోక్షమః
రత్నాకరోజలనిధిః యాదః సతిరపాంపతిః ॥

నది :— శ్లో ॥ తరంగిణి శైవలినీతటినీ హోదినీ ధనీప్రోతస్మినీ
దీప్యవషతీ ప్రసవస్తీ నిమ్మగానుపగా॥

వృక్షము :— శ్లో ॥ వృక్షో మహీరువాః శాఖీ విటపీ పాదపః తరుః
అనోకవాః కుటః శాలః పలాషీ ద్రుద్రుమాగమాః॥

ఆడవి :— అటవ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనం.

మామిడిచెట్టు :— ఆమ్రః చూతో రసాలోకసౌ సహకారోతీ సౌరభః.

మనుమ్యులు :— మనుష్యమానుషా మర్త్యః మనుజా మానవానరాః.

సింహాము :— శ్లో॥ సింహాస్ మృగేంద్రః పంచాసోయై హర్యక్షం కేసరి హరిః కంఠిరవో గజరిషుః పింగదృష్టిః మృగాధిపః॥

ఏనుగు :— శ్లో॥ దన్సీ దన్సావళో హస్తీ ద్విరదో కెకపో ద్విపః మతంగజో గజో నాగః కుంజరో వారణః కరీ

పాము :— శ్లో॥ సర్పః పృథివుః భుజగో భుజంగో కహిర్పు జంగమాః తిశీవిషః విషధరః చక్రీవ్యాలః సరీస్పుః

రాజు :— రాజురాట్ పాథివజ్ఞై భృత్ నృపభూప మహిషీ

ధనుసును :— శ్లో॥ ధనుశ్చసౌ ధన్యశరాసన కోదండ కార్యై ఇష్టోసో కప్యాథ కర్ణస్య కాలపుష్టం శరాసనవ్

జండా :— పతాకా వైజయంతిస్యాత్ కేతనం ధ్వజమస్త్రియా

మంచు :— శ్లో॥ అవశ్యాయాస్తు నీహారః తుషారఃతహినం హిమమిపాలేయః మిహికాచాధ హిమానీ హిమసంతతిః॥

రాత్రి :— శ్లో॥ నిశా నిశిధినీ రాత్రిః త్రియామా క్షణదా క్షపా
విభావరీ తమస్యన్యో రజసీ యామినీ తమీ॥

జన్మ :— జనుర్జనన జన్మని జనిరుత్పత్తి రుద్ధవః.

మనస్స :— చిత్తంతుచేతో హృదయం స్వాన్తం హృన్మాన
సంమనః.

సుందరము (అందమైనది):—

శ్లో॥ సుందరం రుచిరం చారు సుషమం సాధు శోభనం కాన్తం
మనోరమం రమ్యం మనోజ్ఞం మంజు మంజులమ్ ||

అభ్యాసము

— శ్లో క పారముల నన్నింటినీ కంతస్తము చేయవలెను.

శబ్దాలు

1. అకారాన్తః పుంలింగః రామశబ్దః

వీకవచనం	ద్వివచనం	ఐమువచనం
---------	----------	---------

ప్రథమా విభక్తిః	రామః	రామో	రామాః
సంబోధన			
ప్రథమా విభక్తిః	పోరామ	పోరామో	పోరామాః
ద్వితీయా విభక్తిః	రామం	రామో	రామాన్
తృతీయా విభక్తిః	రామేణ	రామాభ్యం	రామైః
చతుర్థి విభక్తిః	రామాయ	రామాభ్యం	రామేభ్యః
పంచమా విభక్తిః	రామాత్	రామాభ్యం	రామేభ్యః
షష్ఠి విభక్తిః	రామస్య	రామయోః	రామాణాం
ప్రత్యామి విభక్తిః	రామే	రామయోః	రామేము
నీవం కృష్ణః ముకుందః వృత్తః ఇత్యాదయః			

2. ఇకారాన్తః పుంలింగః హరి శబ్దః

ప్ర. వి.	హరిః	హరీ	హరయః
సం. ప్ర. వి.	పో హరే	పో హరీ	పోహరయః
ద్వి. వి.	హరిం	హరీ	హరీన్
తృ. వి.	హరిణా	హరిభ్యం	హరిభిః
చ. వి.	హరయే	హరిభ్యం	హరిభ్యః

	లీ.	చీప్.	ఆ.
పం.వి.	హరేః	హరిభ్యాం	హరిభ్యః
ష.వి.	హరేః	హర్యేః	హరిణాం
స.వి.	హర్తా	హర్యేః	హరిషు

ఏవం కవిః అగ్నిః రవిః ఇత్యాదయః

3. ఉకారాన్తః పులింగః శంభుశబ్దః

ప్ర.వి.	శంభుః	శంభూ	శంభవః
సం.ప్ర.వి.	ప్రే శంభో	ప్రో శంభూ	ప్రో శంభవః
ద్వి.వి.	శంభుఽ	శంభూ	శంభూన్
తృ.వి.	శంభునా	శంభుభ్యాం	శంభుభిః
చ.వి.	శంభవే	శంభుభ్యాం	శంభుభ్యః
పం.వి.	శంభోః	శంభుభ్యాం	శంభుభ్యః
ష.వి.	శంభోః	శంభోః	శంభూనాం
స.వి.	శంభో	శంభోః	శంభుషు

ఏవం విష్ణుః భానుః ఇత్యాదయః

4. బుకారాన్తః పుంలింగః పిత్రశబ్దః

ప్ర.వి.	పిత్రా	పితర్తా	పితరః
సం.ప్ర.వి.	ప్రోపితః	ప్రోపితర్తా	ప్రోపితరః
ద్వి.వి.	పితర్తం	పితర్తా	పితర్తాన్

	ఏ.	ద్వి.	ఐ.
తృ.వి.	పిత్రా	పితృభ్యాం	పితృభిః
చ.వి.	పిత్రే	పితృభాం	పితృభ్యః
ప.వి.	పితుః	పితృభ్యాం	పితృభ్యః
ష.వి.	పితుః	పిత్రోః	పితృషాం
స.వి.	పితరి	పిత్రోః	పితృషు

ఏవం భ్రాతా, జూమాతా ఇత్యాదయః

5. ఆకారాన్తః స్తోతింగః రమాశబ్దః

ప్ర.వి.	రమా	రమే	రమాః
సం. ప్ర. వి.	హో రమే	హో రమే	హోరమాః
ద్వి. వి.	రమాం	రమే	రమాః
తృ.వి.	రమయా	రమాభ్యాం	రమాభిః
చ. వి.	రమాయై	రమాభ్యాం	రమాభ్యః
పం. వి.	రమాయాః	రమాభ్యాం	రమాభ్యః
ష. వి.	రమాయాః	రమయైః	రమాణ్ణాం
స. వి.	రమాయాం	రమయైః	రమాసు

ఏవం సీతా లతా భూమా ఇత్యాదయః

6. ఈకారాన్తః స్తోతింగః గౌరీ శబ్దః

ప్ర.వి.	గౌరి	గౌర్య	గౌర్యః
సం.ప్ర.పి.	హో గౌరి	హో గౌర్య	హో గౌర్యః

ధూతమః

1. ధూ సత్తా యాం (అగుట) పరసై గ్రైవదీ

వర్తమానే లట (వర్తమాన కాలము) :—

ఏకవచనం	ద్వివచనం	బహువః
ప్రవథమపురుషః	భవతి	భవతః
మధ్యమ పురుషః	భవసి	భవథః
ఉత్త మపురుషః	భవామి	భవావః

భవిష్యతి లృత్ (భవిష్యత్ కాలము) :—

ప్ర.పు.	భవిష్యతి	భవిష్యతః	భవిష
మ.పు.	భవిష్యని	భవిష్యథః	భవిష
ఉ.పు.	భవిష్యామి	భవిష్యావః	భవిష్య

ధూతే లట (ధూతకాలము) :—

ప్ర.పు.	అభవత్	అభవతాం	అభ
మ.పు.	అభవః	అభవతం	అభ
ఉ.పు.	అభవం	అభవావ	అభవ

విధ్యశీర్ధిము లోట్ (విధి ఆశీర్వదము మొదలగునవి) :—

	న.	దీం.	బ.
ప్ర.ష.	భవతు } భవతాత్త్త్వి }	భవతాం	భవత్త్వి
మ.ష.	భవ } భవతాత్త్వి }	భవతం	భవత్త
త.ష.	భవని	భవాష	భవామ

2. వృతు వర్తనే (ఉండుట) అత్మనేషదీ

వర్తమానే లట్ :—

వర్తే	వర్తేతే	వర్తేత్తే
వర్తేనే	వర్తేంద్రి	వర్తేధ్వే
వర్తేం	వర్తేవే	వర్తేమే

భవిష్యతి లట్ :—

వర్తిష్యతే	వర్తిష్యేతే	వర్తిష్యేనే
వర్తిష్యనే	వర్తిష్యేంద్రి	వర్తిష్యేధ్వే
వర్తిష్యే	వర్తిష్యేవే	వర్తిష్యేమే

భూతే లట్ :—

అవర్తత	అవర్తేతాం	అవర్తన
అవర్తథః	అవర్తేథాం	అవర్తధ్వం
అవర్తే	అవర్తేవే	అవర్తేమే

విధ్యాశీరాదిషు లోట్:—

న.	ద్వ.	ఒ.
వర్తతాం	వర్తేతాం	వర్తన్మం
వర్తస్వి	వర్తేథాం	వర్తధ్వం
వర్తై	వర్తావహై	వర్తామహై

Acc - No. 19133

494.8138

LAK

ట్ల. 3-40

అంట రానితనం ఆమానుషం

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పార్యగ్రంథముల ముద్రకాలయమున
ముద్రితము. ప్రోదరాబాదు.